

**Türkiye dışındaki
TÜRK DÜNYASI TÜRKOLOGLARI**

-DİLCİLER-

**Editör
Prof. Dr. Ahmet BURAN**

TÜRKİYE DIŞINDAKİ TÜRK DÜNYASI TÜRKOLOGLARI

DİTÖR

Prof. Dr. Ahmet BURAN

YAYIN KURULU

- Prof. Dr. Ahmet BURAN (Türkiye)
- Prof. Dr. Ercan ALKAYA (Türkiye)
- Prof. Dr. Ramiz ASKER (Azerbaycan)
- Prof. Dr. Muratgeldi SÖYEGOV (Türkmenistan)
- Prof. Dr. Muhabbat QURBONOVA (Özbekistan)
- Prof. Dr. Erden KAJIBEK (Kazakistan)
- Prof. Dr. Kadıralı KONKOBAYEV (Kırgızistan)
- Prof. Dr. Abdureup Polat TEKLİMAKANİY (Doğu Türkistan/ÇİN)
- Prof. Dr. Ferit YUSUPOV (Tataristan/ Rusya)
- Prof. Dr. Firdevs HİSAMİTDİNOVA (Başkurdistan/Rusya)

ISBN: 978-605-342-503-8

Akçağ Yayınları: 1573

Türk Dili ve Dilbilimi: 89

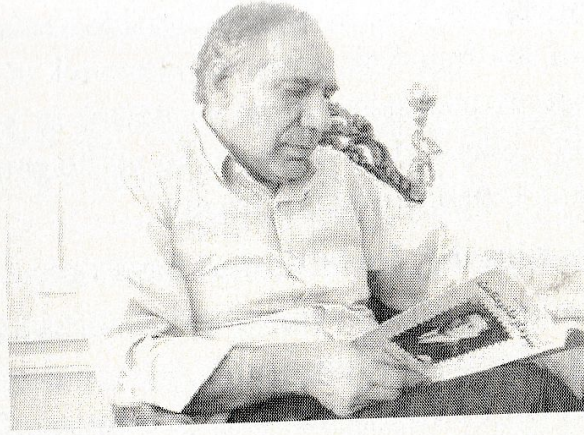
Yayıncı ile ilgili tüm hukuki sorumluluk yazarına aittir.

Baskı / Ankara 2019

Kültür Bakanlığı Yayıncılık Sertifika No: 44397

Akçağ Yayınları 2019

Yayıncı ve Sanat Eserleri Yasası gereğince bu eserin yayın hakkı
korunmalıdır. Bu eserin Akçağ Yayınları'na aittir. İzinsiz kısmen ya da
tamamen çoğaltılıp yayımlanamaz.

Hüseyin Feyzullahi Vahid, 1331 H.Ş (1952) Tebriz’de Türk kültürünü tüm yönlerini yaşatan bir ailede dünyaya geldi. Babası Âşık Ali Tebriz’in tanınmış âşıklarından biriydi. Babasının âşık olduğu bir ailede yetişen Hüseyin Feyzullahi, millî kültür hamuruyla yoğrulmuş Türk kültürünün çeşitli boyutlarıyla tanış olmuştur.

İlkokul, ortaokul ve liseyi bitirdikten sonra askerî zabıt olarak İran ordusunda göreve başladı. Şah dönemine denk gelen bu yıllarda Türk kültürünü ve özellikle Azerbaycan Türkçesini korumak amacıyla çeşitli teşebbüslerde bulunmuş en sonunda orduda tutuklanmış ve on yıl hapse maruz kalmıştır. Hapis döneminde İslam devrimi olduğu için yedi yıl hapiste kaldıktan sonra özgürlüğüne kavuşmuştur.

Birçok edebî yayını olsa da edebî faaliyetlerinin en önemlisi İran’da yayınlanan ilk Türkçe dergilerden Dede Korkut Dergisi (1979-1981),¹ Köroğlu Dergisi olarak adlandırabiliriz. Bunlardan başka Azerbaycan Klasik Ulduzları (Yıldızları) serisini ve yüzlerce makale ve yazısını kendi maddi imkânları çerçevesinde okuyucularına ulaştırmıştır.

Dede Korkut Dergisi’nin İran’ın Tebriz kentinde yayımlanması birçok ilkleri beraberinde getirmiştir. Türk kültürünü hor gören Şah dönemi sonrası bu derginin ortaya çıkmasını, İran’da yaşayan Türklerin yeniden özüne dönüşünün bir simgesi olarak görebiliriz. Aynı dönemde Tahran’da yayın hayatına giren Varlık Dergisi değerli bilim insanı Dr. Cevat Heyet’in teşebbüsüyle İran’da yaşayan Türklerin bir diriliş haykırışı olmuştur. Varlık Dergisi merkezde yayımlanma olanaklarından faydalanarak günümüze kadar sürüp gelmiştir. Ancak Dede Korkut ve Köroğlu Dergileri başkent imkânlarına uzak kalması ve Tebriz’de yaşayan Türklerin millî hassasiyetinin ortaya çıkmasıyla devlet tarafından uzun yaşama imkânı bulmamış ve iki yıl çıktıktan sonra

* Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş-Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü. El-mek: nabikobotarian@ohu.edu.tr

¹ Dede Korkut dergisi üzerine Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesinde, Rukaiye Azizpour yüksek lisans çalışması sürdürmektedir.

Dede Korkut Dergisinin çıkış amaçlarından biri edebî faaliyetlerin haberlerini yaymak olmuştur. buluşturmasının yanı sıra edebî faaliyetlerin haberlerini yaymak olmuştur.

O döneme kadar İran'da yayılan Türkçe yayınlar birkaç kitap ile sınırlıydı. Ali Tebrizli'nin çıkardığı Aliğa Vahid Gazelleri, Fuzuli'nin Gazelleri en çok okunan kitaplardı. Bu kitaplar şahsi çabalarla çıkmış ve az baskı sayısı ile kısıtlı bir okuyucu kitlesine ulaşmaktaydı.

1979 devriminden sonra İran İslam Cumhuriyeti anayasasının 15. maddesine göre ülkenin resmî dilin Farsçanın yanında bölgesel (mahalli) diller birlikte öğretilbilir ve okul açtırılabilir. Ancak devrimden sonra bu madde hiçbir zaman yürürlüğe konulmadı. Eski sistemin kalıntıları İslami sistemin içinde yerini muhafaza ederek Türkçenin yok edilmesi politikası farklı bir mecrada yürütülmektedir.

Dr. Feyzullahi'nin baş sorumluluğunda çıkan Dede Korkut Dergisi'nin içeriği millî kültürün önemi, dilin korunması olmuştur. Derginin adından da belli olduğu gibi millî edebiyat ürünleri, millî yazarların ürünleri ön plana çıktığını görmekteyiz. Derginin öne çıkan bir hususiyeti de millî edebiyat geleneğinde Dede Korkut, Oğuz Han, Tepegöz ve diğer karakterleri ilk defa İran Türklerine tanıtması olmuştur. O zamana dek bu millî öğeler İran Türklerinde tanıtılmamıştır. Dr. Feyzullahi'nin çıkardığı Dede Korkut Dergisi bu yönüyle bir ilk olmuştur.

Dr. Feyzullahi'nin çıkardığı Dede Korkut Dergisi'nde muhteva olarak şiir, destan ve hikâyelere yer verilmiştir. Yeni şairlerin şiirlerinin yanı sıra Azerbaycan'ın ünlü yazar ve şairlerinin eserlerine de yer vermiştir.

kapanmak zorunda kalmıştır. Tabi bunların yanında maddi nedenleri de belirtmemiz gerekmektedir. O dönem Türkçenin yazılışı ve okunuşu yaygın olmadığı için derginin okuyucu sayısı belirli bir kesimi aşmamaktaydı. Derginin tüm masrafları Dr. Hüseyin Feyzullahi'nin üzerinde olduğundan dergiye yardım ve destekleyici bulunmadığından bir müddet dergi kendi yağında kavrulsa da zaman içinde masraflar karşılanamamıştır. Devrim şartlarının yanı sıra İran-İrak savaşı da ekonomik döngüsünü kısıtlamıştır. Dr. Feyzullahi, bu dönemde parmağındaki nişan yüzüğünü de satarak derginin giderlerini karşılamaya çalışmıştır. Ancak daha fazla bu iş yürümemişti ve dergi ikinci yılını göremeden 20. sayısının ardından durdurulmuştur

Dr. Feyzullahi'nin çıkardığı Dede Korkut Degisi'nin Önemi ve Özelliği

Aylık olarak 1979 yılından itibaren Tebriz'de yayına başlayan Dede Korkut Dergisi Azerbaycan Türkçesiyle İran'da yayınlanan ilk Türkçe dergilerden biri olarak tarihe geçmiştir.² Şah döneminde baskılar sonucunda Azerbaycan Türkçesinin yasaklanması İran sahasında Türkçe (Azerbaycan Türkçesinde) okuryazar sayısı yok denecek kadar düşüktü. Devletin yasaklamasına paralel olarak halkın arasında "Türkçe zor bir dil, yazıp okunması imkânsız bir dil" gibi telkinler de gene devlet organları tarafından yürütülmekteydi. İran'da Türkçenin sökülüp atılması için yürütülen bu siyaset aslında Rıza Şah döneminde başlamıştı.

1945-1946'da Güney Azerbaycan Millî Hükümeti³ Şah'ın ordusu tarafından yıkıldıktan sonra Azerbaycan Türkçesi yasaklandı ve basılan kitaplar yakılarak yok edildi. Bu olay Nazilerin kitap yakma olayıyla birlikte tarihe geçmiştir. Bunun yanı sıra Türkçe yazan yazarlar tutuklanıp idam edilmiştir. Bu kültürel soykırımdan sonra İran sahasında Türkçe okuryazarlarında bir kopma olmuş, toplumun düşünürlerinin yeniden yetişmesi ve ortaya ürün koymaları 40 yıla yakın bir süre gerektirmiştir.

İran şahı Rıza Şah, babası gibi Türkçenin yok edilme politikasını tüm şiddetiyle sürdürmüştür. Bu dönemde iki elin parmak sayılarını geçmeyen düşünürler, milli edebiyattan esinlenerek Türkçe eserler vermeye başladılar. Ali Tebrizli, Ali Kemali, Mehemed Ali Farzane, Bulut Karaçorlu ve Dr. Hüseyin Feyzullahi gibi düşünür ve yazarlar zorluklar içinde Türkçeyi yaşatmaya çalışmışlar. Nitekim Dr. Feyzullahi bu yüzden 10 yıl hapse maruz kalmıştı.

1979 İran İslam devrimiyle birlikte yeni umutlar yeşermeye başladı. Dr. Feyzullahi hapisten çıkıp hemen kitap ve dergi çıkarmaya başladı. Dede Korkut Dergisi ve Köroğlu Dergisini, bu dönemde kısa süren siyasi rahatlığın ürünleri olarak değerlendirebiliriz.

² Bu tarihlerde Tahran'da Cevat Heyet tarafından yayınlanan Varlık Dergisi de bulunmaktadır.

³ 12 Aralık 1945 - 12 Aralık 1946 yılları arasında, Seyyid Cafer Pişeveri önderliğinde Güney Azerbaycan Türkleri, milli hükümetlerini kurmuşlardır. Milli hükümet sayesinde Güney Azerbaycan Türkleri kendi ana dillerinde eğitim hakkı kazandılar. Azerbaycan Türkçesi resmî devlet dili olarak ilan edildi. Tebriz Üniversitesi kuruldu.

İran Tarihinde Türk Büyücüler جادوگران تورک در تاریخ ایران

Amazon Kadınları Azerbaijan'da زنان آمازون در آذربایجان

Azerbaijan Atasözlerinin Hikâyesi آذربایجان ضرب المثل لرینین حکایه لری

Azerbaijan Klasik Ulduzları Serisi (Yayınlanmamış): 1- Naimi Divanı/ 2- Naci Divanı/ 3- Hakani Divanı/ 4- Seyyid Azim Şirvanı Divanı/ 5- Fedayi Divanı/ 6- Ahmed Tebriz Divanı/ 7- Mesihi Divanı/ 8- Saib-i Tebrizi Divanı/ 9- Nebatı Divanı/ 10- Şukuhi Divanı/ 11- Hakiki Divanı/ 12- Keşveri Divanı/ 13- Amani Divanı/ 14- Zair Divanı/ 15- Dilsuz Divanı/ 16- Por-gam Divanı/ 17- Aciz Divanı/ 18- Mirza Şefi' Divanı/ 19- Kasım Bek Zakir Divanı/ 20- Kavsi Divanı/ 21- Kudsi Divanı/ 22- Merhri Hatun Divanı/ 23- Leyla Hanım Divanı/ 24- Mehesti Gencevi Divanı/ 25- Raci Divanı/ 26- Asri Divanı/ 27- Sabit Endelibi Divanı/ 28- Bahri Miyanci Divanı.

Bu listeden başka Dr. Hüseyin Feyzullahi, yüzlerce makale kaleme almıştır. Makalelerinin konusu İran'da Türk varlığını ortaya koymak olmuştur. Bu varlığı inkâr edenler şah döneminde devlet organları vasıtasıyla bu dönemde de devlet organlarını kullanarak onu tehdit etmişlerdir. O bu tehditlere baş eğmeyerek kutsal yolundan hiçbir zaman sapmamış tersine yoluna devam etmiştir.

Dede Korkut Dergisinden aldığım bir şiir ile bitirmek yerinde olur:

Həq su kimi ərıyayə axıb yol tapacaqdır,

Daş atmaq ilə kimsə onu döndürə bilməz.

Dünyada qaranlıqlar əgər cəm ola ba-həm,

Bir xırdaca şəmin şərərin söndürə bilməz.

Dr. Hüseyin Feyzullahi Vahid (Ulduz) Dede Korkut ve Köroğlu Dergilerinde başka yayın hayatında önemli eserler ortaya çıkarmıştır. Azərbaycan Klasik Ulduzları serisinde kırk bir klasik Azərbaycan şairinin şiirlerini toplayıp her birini bir kitap şeklinde hazırlamıştır. Bu kitaplardan Divan-ı Nesimi, Divan-ı Heyran Hanım, Divan-ı Hurşid Banu Natevan ve Divan-ı Nizami Gencevi klasiklerini yayınlanmış diğer çalışmalar yayın aşamasında kalmıştır.

Dr. Feyzullahi Vahid'in diğer eserlerini adlandırmak istersek:

Kitaplar:

Azərbaycan Gülüşi (Satirik eser) آذربایجان گولوشو
Yar Bize Qonaq Gələcek گلجک یار بیزه قوناق
Atalar Sözü Ağlın Gözü آتالار سوزو عقلین گوزو
Kıssalar ve Darbimeseller قصه ها و ضرب المثل ها
Azərbaycan Bayatıları آذربایجان بایاتیلاری
Azərbaycan Muasır Aşıqları آذربایجان معاصر عاشیقлары
Nizami Gencevi'nin Leyla ile Mecnun نظامی گنجوی لایلا ایله مجنون

Yazdığı Senaryolar

Hammal ve Remmal حمال ایله رمال
Ferestegan Hurşid فرستادگان خورشید
Qaçaq Nebi قاچاق نبی
Hece Banu هجر بانو
Mesel Abad مثل آباد
Vermese Mabud Neylesin Mahmud ویرمه سه معبود نیله سین محمود
Ay Pasiban آی پاسبان
İstihdam استخدام
Harid خرید
Pir Çengi پیر چنگی

Yazdığı Nümayişnameler

Köroğlunun Bağdad Seferi کو او غلونون بغداد سفری
Mokafat-ı Amel مکافات عمل

Yayına Hazırladığı Eserler

Kerkük Bayatıları کرکوک بایاتیلاری
Seyyid İmadettin Nesimi Külliyyatı سید عماد الدین نسیمی کلیاتی
Aydın Serdar (İrfani hikâye) آیدین سردار عرفانی حکایه
Qızın Ağıl قیزیل عقل
Qolsuz Qəhrəman قولسوز قهرمان
Cinaslı Bayatılar جناسلی بایاتیلار
Tepegöz Himasesi تپه گوز حماسه سی

آذربایجان کلاسیک اولدوزلاری

۲

شجیلیش اثرلر

دیوان حیران خانیم

2. Azərbaycan Klasik Ulduzları Divan-i Heyran Hanım

Divan-i Nizami Gencevi ve Divan-i Mürşid Baki Nurevan

1. Azərbaycan Klasik Ulduzları Divan-i Nesimi

حسن قلیش الهی وحید - حسن اولدوز

4. Azərbaycan Klasik Ulduzları Divan-i Nesimi / Divan-i Heyran Hanım /
Divan-i Nizami Gencevi ve Divan-i Hurşid Banu Natevan

۳

ادریایجان کلاسیک اولدوزلاری

تألیف: نسیحیلیمش اشرف

دیوان نظامی گنجوی

حسن فیض الہی وحید - حسن اولدوز

3. Azərbaycan Klasik Ulduzları Divan-i Nizami Gencevi